

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Анісімов М. В. Стандартизація, метрологія і сертифікація в галузі освіти: навч. посіб. / М. В. Анісімов. – Кропивницький: Поліграфічне Підприємство «ПОЛУМ», 2017. – 172 с.: 40 іл., табл. 15
2. Анісімов М. В. Стандартизація, метрологія і сертифікація в галузі освіти: навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір України № 70817, дата реєстрації 03.03.2017, Київ.
3. Анісімов М. В. Особливості викладання «Стандартизації і метрології» у педагогічних університетах / М. В. Анісімов / Наукові записки. / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Випуск 161. – Серія Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – С. 16–20.
4. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах: [монографія] / М. В. Анісімов. – Київ-Кіровоград: Поліграфічне підприємство «ПОЛУМ», 2011. – 464 с.: 68 іл., таблиць 37.
5. Орнатский П. П. Теоретические основы информационно-измерительной техники / П. П. Орнатский. – К: Изд. объединение «Вища школа», 1976. – 432 с.

REFERENCES

1. Anisimov, M. V. (2017). *Standartyzaciya, metrologiya i sertyfikaciya v galuzi osvity: navch. posib.* [Standardization, metrology and certification in the gallery:]. Kropyvnytskyy.
2. Anisimov, M. V. (2017). *Standartyzaciya, metrologiya i sertyfikaciya v galuzi osvity: navch. posib. dlya stud. ped. navch. zakl. Svidocztvo pro reyestraciyu avtorskogo prava na tvir Ukrayiny № 70817, data reyestraciyi 03.03.2017.* [Standardization, metrology and certification in the gallery: navch. posib for stud. ped. forever knock Svidotstvo about the reestratsiyu copyright law on the creation of Ukraine № 70817, the date of registration 03.03.2017]. Kyiv.
3. Anisimov, M. V. (2018). *Osoblyvosti vykladannia «Standartyzatsii i metrolohii» u*

pedahohichnykh universytetakh. [Special features of the «Standardization of Metrology and Metrology» standards at pedagogical universities]. Kropyvnytskyi.

4. Anisimov, M. V. (2011). *Teoretyko-metodolohichni osnovy prohnzuvannia modelei u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh.* [Theoretical and Methodological Basis for the Forecasting of Models for Professional Technological Base Loans]. Kyiv-Kirovohrad.

5. Ornatskiy, P. P. (1976). *Teoreticheskiye osnovy informatsionno-izmeritelnoy tekhniki.* [Theoretical foundations of information and measuring equipment]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АНІСИМОВ Микола Вікторович – доктор педагогічних наук, професор, доктор філософії з професійної педагогіки Міжнародної Академії проблем Людини в авіації і космонавтиці, член-кореспондент Аерокосмічної Академії України, кафедра теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: прогнозування змісту професійної освіти та моделювання професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ANISIMOV Mykola Viktorovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Philosophy in Professional Pedagogy of the International Academy of Human Problems in Aviation and Cosmonautics, Corresponding Member of the Aerospace Academy of Ukraine, the Department of Theory and Methodology of Technological Training, Health and Safety, Central Ukrainian State Pedagogical University Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: forecasting of professional education content and modelling of professional preparations of future skilled workers.

*Стаття надійшла до редакції 30.01.2019 р.
Рецензент – д.п.н., професор Садовий М. І.*

УДК 372.881.1

БАКУМ Зінаїда Павлівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету
e-mail: zinabakum@gmail.com
ДИРДА Ірина Анатоліївна –
здобувач кафедри української мови, викладач кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету
e-mail: dyrda.irina@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОЛКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Завдяки збільшенню

кількості студентів з інших країн освітній простір України характеризується зростанням

етнокультурного різноманіття, що призводить до ускладнення стосунків між студентами (як іноземними, так і українськими). Задля попередження негативних проявів у спілкуванні необхідно виокремити психологічні чинники, які впливають на ефективність міжкультурної комунікації, що передбачає рівність всіх культур, толерантне ставлення до культурного різноманіття, особливостей інших народів тощо. Серед психологічних чинників здебільшого виокремлюють: мотиви, цілі, упереджене ставлення, стереотипи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань полікультурної компетентності та психологічних чинників її розвитку свідчить про неабиякий інтерес дослідників до цієї проблеми. Останнім часом зроблено багато спроб (Дж. Беннет, Н. Богатих, І. Васютенкова, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, О. Джуринський, В. Кузьменко, Л. Перетяга, Т. Поштарьова, І. Соколова, Б. Татохов, О. Щеглова) витлумачення поняття «полікультурна компетентність».

Толерантність як феномен міжкультурної комунікації досліджували Н. Гальскова, В. Крайдлер, О. Садохін, Л. Самовар, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова та ін.

Питанню проблеми стереотипізації як психологічного чинника у полікультурному спілкуванні приділяли увагу Ю. Апресян, О. Бодальов, Е. Еріксон, Г. Єлізарова, Б. Паригін, О. Садохін, Ю. Сорокін, С. Тер-Мінасова.

На думку деяких дослідників (З. Бакум, О. Бутирська, С. Григорян, Б. Додонов, С. Костюк, Д. Кікнадзе, О. Леонт'єв, Г. Маслікова, О. Пальчикова, Г. Щукіна та ін.), оволодіння іноземними студентами культурологічним матеріалом залежить від інтересів та мотивів діяльності суб'єктів навчання.

Мета статті – визначити психологічні чинники розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка молодого покоління до ефективної діяльності в умовах поліетнічного та полікультурного суспільства проголошено провідним завданням у документах ООН, ЮНЕСКО та Ради Європи. Системі освіти належить вирішальна роль під час формування особистості, яка пристосована до життя в полікультурному суспільстві. Тому актуальними напрямками виховання іноземних студентів в Україні є розвиток позитивного ставлення до світу; виховання почуття національної належності; розвиток самостійності студента; виховання міжнародної солідарності; виховання

толерантності до різних етнічних, релігійних і соціальних груп [3].

Позаяк полікультурна компетентність реалізується в здатності особистості вільно орієнтуватися в полікультурному світі, розуміти його цінності та зміст, позитивно взаємодіяти з носіями іншої культури під час полікультурного спілкування, об'єктивними і суб'єктивними аспектами міжкультурної комунікації та змістовою основою означеної компетентності є толерантність.

Проаналізувавши дослідження науковців (Н. Гальскова, В. Крайдлер, О. Садохін, Л. Самовар, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова) щодо цього поняття, можна зробити висновок, що толерантність – це повага, сприймання і правильне розуміння різноманітності культур, форм самовираження і прояву людської індивідуальності; відсутність негативного ставлення до іншої культури, наявність позитивного сприйняття своєї культури; особистісна або суспільна характеристика, яка передбачає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище є багатомірними, тобто погляди на цей світ відрізняються і не можуть зводитись до однаковості тощо.

Виховання толерантності в іноземних студентів має різноплановий характер, оскільки в процесі її формування необхідно враховувати чинники поліментальності, багатомовності та полікультурності.

Толерантне середовище повинне ґрунтуватися на гуманістичних, моральних цінностях і створювати умови для розвитку інтерсуб'єктного процесу освіти, ґрунтуючись на актуальних перетвореннях особистості. Одна з провідних цілей освіти полягає в розвитку та вихованні толерантної, відкритої особистості з адекватною самооцінкою, що активно опановує навколишній світ, людини з розвиненими механізмами самоідентифікації, яка має певні духовні та культурно-історичні цінності [2].

Іншими психологічними бар'єрами в опосередкованому міжкультурному спілкуванні є стереотипи.

Узагальнюючи думки науковців (Ю. Апресян, О. Бодальов, Е. Еріксон, Г. Єлізарова, Б. Паригін, О. Садохін, Ю. Сорокін, С. Тер-Мінасова), можна виокремити такі визначення поняття «стереотип»:

продукт свідомості, який характерний для певного соціуму; сталі, регулярно повторювані форми поведінки; шаблони, зразки поведінки, які прийняті в тій чи тій культурі; психолінгвістична, динамічна система, функція якої є стабілізувати соціально значущу діяльність суб'єкта; прояв групової свідомості, яка реалізується у вигляді стандарту поведінки, образа групи або

людини, ідеологічного кліше тощо.

Стереотипи актуалізуються на початку комунікації або на етапі підготовки до неї, слугують опорою для інтерпретації поведінки партнера по спілкуванню та визначення власної лінії поведінки; використовуються як шаблони для оцінювання ефективності комунікативного акту; можуть понизити ефективність міжкультурного спілкування, спровокувати нерозуміння, неправильну інтерпретацію, неадекватні реакції, конфлікти або навіть відмову від спілкування [7].

Сприймання іншої культури завжди відбувається крізь призму національних цінностей і характеру. Іноді знання стереотипів сприяє покращенню міжкультурних відносин. Однак не варто дотримуватися лише культурних стереотипів, які є узагальненими уявленнями про типові риси, що характеризують певний народ, наприклад, американці багаті; італійці емоційні; німці педантичні; французи романтичні. Засвоєння негативний стереотип може призвести до упередженого ставлення до цілої нації і кожного окремого представника. Також може статися навпаки – люди часто стереотипують певну культурну групу на прикладі одного його представника, з яким вони спілкувалися, у результаті чого роблять неправильні висновки про всю групу [6].

Стереотипи виникають зазвичай під впливом двох чинників: конкретизації (прагнення до пояснення абстрактних, складних понять через будь-які реальні образи, доступні та зрозумілі для людини і всіх представників певної групи) і спрощення (виокремлення однієї або декількох ознак, які є основними для розкриття складного поняття) [4].

Задля отримання успішного засвоєння іноземної мови предметний зміст певної дисципліни повинен відповідати інтересам і потребам студентів. Успішність навчання іноземної мови спричинено розвитком пізнавального інтересу, що передбачає зацікавленість до пізнання, змісту і способів отримання знань.

Так, З. Бакум та О. Пальчикова виокремлюють такі психологічні чинники засвоєння міжкультурних знань як країнознавчий інтерес до пізнання національного характеру та виявлення соціокультурних розбіжностей як той, що скеровує навчальну діяльність на встановлення та розвиток соціокультурних зв'язків між представниками різних країн через оволодіння знаннями про подібні та відмінні характеристики в українській та іноземній мові та культури; пізнавальні (прагнення виявити закономірності мовних явищ під час опрацювання навчального матеріалу; бажання

оволодіти достатнім рівнем фонетичного, лексичного, граматичного мінімуму задля розуміння та відтворення інформації у межах міжпредметного циклу та побутового спілкування; професійні (бажання отримати знання з української мови та культури задля підготовки до обраної професії; прагнення використати набутий мовний та культурний досвід у майбутній професії; спрямованість на засвоєння екстралінгвістичної країнознавчої цінної інформації задля установа контактів у діловому спілкуванні); соціальні мотиви як спонуки до засвоєння необхідних знань, умінь і навичок, необхідних для оперування мовним і країнознавчим матеріалом [1].

На думку С. Костюк, психологічними чинниками впливу на міжкультурну комунікацію студентів-іноземців під час навчання української мови є: сформованість мотивів до навчальної діяльності, до самостійного набуття знань; достатній рівень комфортності міжособистісних відносин з представниками різних країн; обізнаність країнознавчих аспектів міжкультурного спілкування та норм міжособистісних стосунків [9].

Отже, ураховуючи окреслені психологічні чинники, у процесі розвитку полікультурної компетентності викладач повинен навчити розуміти особливості різних національностей та взаємодіяти з представниками інших культур; активізувати знання про власну культуру та навчати культурного самоаналізу; навчати студента толерантного ставлення до будь-якої культури та її носіїв, показати причино-наслідкові зв'язки помилкових суджень і традицій, звичаїв тієї чи тієї країни; домогтися усвідомлення особливостей міжкультурного спілкування, прогнозувати непорозуміння.

До прикладу, пропонуємо роботу зі студентами, спрямовану на виховання толерантності та подолання стереотипів. Однією з прелімінарних вправ (підготовка до читання тексту й актуалізація лексики за темою) може бути *«Співвіднесіть слова-синоніми та дайте визначення запропонованим словам»* (суспільство – громада, спільнота; толерантність – терпимість, доброзичливість; презирство – зневага, цинізм). Задля засвоєння нової лексики студенти практикують її використання у словосполученнях, реченнях. Мета підготовчого етапу – активізувати лексику за темою, підготуватися до спілкування.

Перед тим, як викладач запропонує текст, студентам доцільно поміркувати над питаннями певної тематики та можливі розв'язання деяких проблем. Так, за темою *«Толерантність»* викладач визначає, наскільки

обізнані студенти за темою та як відрізняється світобачення представників різних культур. Наприклад: «На вашу думку, що таке толерантність?»; «Наведіть приклад толерантного ставлення до людини похилого віку, вагітної жінки, людини з вадами зору тощо»; «Чи відрізняється ваша відповідь від інших студентів, представників певної культури?»; «Як Ви розумієте поняття «упереджене ставлення»?»; «У чому воно може виявлятися?».

Задля ілюстрування поширених стереотипів про різні нації, студентам варто запропонувати коментувати малюнки (рис. 1) та дати відповідь на запитання: «Що зображено на малюнку? До якої національності належать ці люди? Які стереотипні уявлення проілюстровано на малюнках? Чи згодні ви з цим?».

Рис. 1. Виховання толерантності. Подолання стереотипів.

Ліворуч на малюнку ми бачимо жителя Великої Британії. Часто представників Англії, Шотландії або ж Уельсу асоціюють та називають не британцями, а англійцями. Це дуже обурює жителів країн, які проживають на території Великобританії, тому що згідно наведеного малюнку зображений саме англієць. В Англії погода дуже мінлива, тому чоловік тримає напоготові парасольку. Збірну Англії з футболу ми зазвичай спостерігаємо на різних чемпіонатах, але її ототожнюють з тією, що родом з острівної країни Великої Британії. Англійці люблять дивитись футбол у пабах, де віддають перевагу пиву. Але це не означає, що кожен англієць гарно грає у футбол та кожен вечір проводить за кухлем пива.

Інший малюнок репрезентує представника Франції. У стереотипному баченні французи дуже патріотичні та у будь-якому контексті згадують свою країну, батьківщину Гюго та Наполеона. Щодня дня вони виходять зі своїх студій на терасу

смакувати середземноморські мідії, жаб'ячі лапки, запиваючи їх червоним бардо.

Це приклад стереотипу, який зазвичай переносять із цілої групи людей на певну людину. Прикладом зворотного стереотипу може бути у групі іноземних студентів, де представник певної країни (про яку мало відомо іншим студентам), його поведінка, звички можуть справити хибне враження про цілу націю.

Наступний етап – робота над текстом, де доцільно витлумачити деякі ключові слова за темою, подати більше прикладів стереотипів.

Після цього студенти виконують лексико-граматичні вправи, мета яких активізувати знання з граматики української мови: «Утворіть від поданих іменників прикметники»; «Складіть речення з утвореними прикметниками»; «Доберіть із тексту 10 іменників в однині»; «Утворіть від них форму множини родового відмінка»; «Знайдіть у тексті антоніми поданих слів»; «Випишіть із тексту слова, які однаково звучать різними мовами»; «Дайте визначення словам із тексту».

Далі студентам можна виконати мовленнєво-комунікативні вправи, де вони обговорюють текст, дають відповіді на запитання викладача.

На завершальному етапі роботи над темою доречно опрацювати завдання, мета яких полягає в закріпленні нових знань та активізації мислення, логіки, уяви. На означеному етапі студенти узагальнюють свої знання про особливості тлумачення понять «толерантність» і «стереотип», висловлюють думку щодо упередженого ставлення, обґрунтовують свої відповіді на запитання: «Чи погоджуєтесь з думкою про те, що на початковому етапі неможливо сформулювати остаточне враження про людину як представника своєї культури? Чому?»; «Які стереотипи про Україну ви мали перед або на початку переїзду до країни? Вони позитивні чи негативні? Що стало чинником їхнього подолання?».

Студенти мають можливість продемонструвати свої навички толерантної поведінки в діалогах з представниками різних культур. Звичайно, у матеріалі подано деякі приклади толерантного ставлення, стереотипів та шляхів їх подолання, тому викладач дає змогу студентам доповнити ці знання, підготувавши виступ на тему «Стереотипні уявлення про мою країну».

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Узагальнюючи результати дослідження з виявлення психологічних чинників міжкультурного спілкування, виокремлюємо ті, що мають значущість у процесі розвитку полікультурної

компетентності студентів-іноземців: виховання толерантності, запобігання появи стереотипів, розвиток пізнавального інтересу, професійних та соціальних мотивів. Беручи до уваги окреслені в дослідженні чинники, постає нагальна проблема розроблення методики розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бакум З. П., Пальчикова О. О. Психологічні чинники формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови / З. П. Бакум, О. О. Пальчикова // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: зб. наук. праць. – Вип. 9 / [заг. ред. Ж. В. Колоїз]. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2013. – С. 654–663.

2. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна, І. Лощенова // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2–6.

3. Зозуля І. Є. Полікультурне виховання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах України / І. Є. Зозуля // Наук. вісн. Чернів. ун-ту: Зб. наук. пр. – (сер. «Педагогіка та психологія») / ред. кол.: І. С. Руснак (наук. ред.) та ін. – Чернівці, 2011. – Вип. 543. – С. 68–75.

4. Крысько В. Г. Этническая психология: учеб. пособ. / В. Г. Крысько. – М.: ИЦ «Академия», 2004. – 320 с.

5. Садохін А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации / Садохин А. П. – М.: Высшая школа, 2005. – 310 с.

6. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур / Тер-Минасова С. Г. – М.: Слово, 2008. – 334 с.

7. Kostiuk, S., Bakum, Z.. *Psychological factors of intercultural competencies development of foreign students in the process of training the Ukrainian language*. Association agreement : from partnership to cooperation (collective monograph), ed. M. Dey, O. Rudenko, Hamilton, Ontario, 2018, p. 232–236.

REFERENCES

1. Bakum, Z. P., Palchikova, O. O. (2013). *Psykhologichni chynnyky formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti studentiv-inozemtsiv u protsesi navchannia ukrainskoi movy*. [Psychological factors in the development of foreign students' cross-cultural competence during studying Ukrainian]. Kryvyi Rih.

2. Bolgarina, V. (2002). *Kultura i polikulturalna osvita*. [The culture and polycultural education]. Kharkiv.

3. Zozulia, I. Ye. (2011). *Polikulturene vykhovannia inozemnykh studentiv u vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy*. [The polycultural training of foreign students in Ukrainian establishments of technical education]. Chernivtsi.

4. Kostiuk, S., Bakum, Z.. *Psychological factors of intercultural competencies development of foreign students in the process of training the Ukrainian language*. Ontario.

5. Krysko, V. G. (2004). *Etnicheskaya psikhologiya*. [Ethnic psychology]. Moscow.

6. Sadokhin, A. P. (2005). *Vvedeniye v teoriyu mezhkulturnoy kommunikatsii*. [The introduction to the theory of intercultural communication]. Moscow.

7. Ter-Minasova, S. G. (2008). *Voyna i mir yazykov i kultur*. [The conflict between languages and cultures]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БАКУМ Зінаїда Павлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: лінгводидактика, мовознавство.

ДИРДА Ірина Анатоліївна – здобувач кафедри української мови, викладач кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: навчання іноземних студентів, міжкультурна комунікація.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BAKUM Zinaida Pavlivna – Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Full Professor of the Ukrainian Language Department, Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: linguodidactics, linguistics.

DYRDA Iryna Anatoliivna – Applicant for Department of the Ukrainian Language, Lecturer at the Department of English Philology, Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: education of foreign students, intercultural communication.

Стаття надійшла до редакції 03. 02. 2019 р.
Рецензент – д.п.н. професор Шандрук С. І.